

OSMANLI MAKEDONYASI'NDA ŞİDDET VE NİSAN 1903 OLAYLARI

Pınar ŞENİŞİK*

ÖZ

Bu çalışmada Makedonya meselesi bağlamında 20. yüzyılın başında Osmanlı Selanik’inde meydana gelen bir dizi olayı tartışılmaktadır. Makalede 1903 yılının son dönem Osmanlı Devleti’nin en hassas yıllarından biri olduğu belirtilmektedir. Bulgar Eksarhlığı’nın kurulmasından sonra Bulgarlar Makedonya’nın Slavca konuşan halklarının yönetimini ele geçirmeyi amaçladılar. Özerk bir Makedon devletin kurulması amacıyla 1893 yılında Selanik’te İç Makedonya Devrimci Örgütü kuruldu. 20. yüzyılın başında Bulgar ve Yunan eylemciler arasındaki çatışma bölgenin tamamına yayıldı. Makedonya devrimci hareketinden ayrılan bir grup anarşist Selanik’te bazı yerleri bombaladılar. Bu çalışmanın esas amacı, 1903 yılında şehri etkileyen siyasi şiddete odaklanmaktır. Bu makale, Osmanlı Selanik’indeki siyasi şiddetin hem kent yapısının dönüşümünde büyük bir etkisi olduğunu hem de şehir ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiyi değiştirdiğini iddia eder.

Anahtar Kelimeler: Selanik, Makedonya, siyasi şiddet, eylemle propaganda

VIOLENCE IN OTTOMAN MACEDONIA: EVENTS IN APRIL 1903

ABSTRACT

This paper discusses a series of events that took place in Ottoman Salonica at the beginning of the twentieth century within the context of the Macedonian issue. The article points out that the year 1903 was one of the most sensitive years of the late Ottoman Empire. After the establishment of the Bulgarian Exarchate, the Internal Macedonian Revolutionary Organization was established in Salonica for the purpose of establishing of an autonomous Macedonian state. At the beginning of the twentieth century, the battle between the Bulgarian and Greek partisans spread throughout the region. Some anarchists that had branched off from the Macedonian revolutionary movement have blown up various places in Salonica. The main objective of study is to focus on political violence affecting the city in 1903. It argues that the political violence in Ottoman Salonica had a great impact on the transformation of urban structure as well as altering the relationship between the city and the Ottoman state.

Keywords: Salonica, Macedonia, political violence, propaganda by deed

* Yrd. Doç. Dr., Doğuş Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, psenisik@dogus.edu.tr

Giriş

19. yüzyılın son dönemi ve 20. yüzyılın başında Osmanlı Makedonyası¹ önemli altüst oluşlara ve silahlı çatışmalara tanıklık etmiştir. Özellikle iç bölgelerde şiddet hayatın bir parçası olmuştur. Bağımsızlık yanlısı yasadışı örgütlerin yanı sıra, sıradan cinayetler, sivil itaatsizlik ve sürekli güvensizlik çok yaygın bir hal almıştır. Bölgenin tüm halkları -Yunanlar, Bulgarlar, Sırlar ve diğer Slavca konuşanlar- bölgeyi Osmanlı egemenliğinden koparmak için çatışmış, Arnavutlar ve Makedonyalılar ise kimlik arayışı içinde mücadele etmeye devam etmişlerdir.² Makedonya *hinterland*'ında durum kötüye giderken Makedonya metropolü Selanik de bu ortamı paylaşmaktaydı. Şehirde şiddet gündelik bir olay halini alıyordu; örneğin para ya da namus için adam öldürülüyor ancak cinayet sebebi genellikle milliyetçi ve vatansever idealler olarak gösteriliyordu. Bu nedenle cinayetler, cemaatler arası dini ve etnik çatışmalar, silahlı çetelerin uyguladığı şiddet arasında ayırım yapmak her zaman mümkün olamıyordu. Ancak burada dikkat çeken nokta, Selanik'in şiddetle ayrıcalıklı bir bağının olmasıydı.³

20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu önemli siyasi ve toplumsal dönüşümlerden geçmiştir. Bu dönemde imparatorluk içinde patlayıcılar yaygın olarak kullanılmış ve suikastleri içeren eylemlerin örgütlendiği birçok şiddet olayı yaşanmıştır. Bu minvalde, 1903 yılı da Osmanlı Devleti ve II. Abdülhamid rejimi için oldukça önemli bir yıl olmuştur. Avrupa devletleri, özellikle Makedonya ve Balkanlar'ın diğer bölgeleri üzerinde ciddi emelleri olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya arasındaki nüfuz mücadeleleri, Bulgar, Yunan, Ulah, Sırp ve Arnavut milliyetçilerinin ve devrimci örgütlerinin faaliyetleri ciddi çatışmaların ve diplomatik krizlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁴ Bu çalışmanın amacı, 19. yüzyılın son döneminden itibaren Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygınlaşan "eylemle propaganda"⁵ yöntemi bağlamında 1903 yılının Nisan ayının son günlerinde Selanik'te meydana gelen olayları ele almaktır. Çalışmada siyasi şiddetin şehrin dönüşümünü nasıl etkilediği ve şiddet ile Selanik'in dönüşümü arasındaki ilişkinin boyutu irdelenecektir. Bir başka deyişle, bu makale 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selanik'te meydana gelen değişim ve dönüşümlerin, kent yaşamının yeni unsurlarının, 1903 yılındaki siyasi çatışmaların nasıl ve ne şekilde öznesi haline geldiğini incelemeyi hedeflemektedir.

Osmanlı tarih yazımında son yıllarda Doğu Akdeniz Osmanlı liman kentleri üzerine çok sayıda çalışma yapıldı. 19. yüzyıl liman kentlerinin ticaret ağlarının yoğunlaştığı bölgeler olmaları, dünya ve bölge ekonomisinde önemli bir yere sahip olmaları, nüfuslarının heterojen yapısı, sahip oldukları mekânsal özellikler bu liman kentleriyle ilgili olarak dünya sistemi çözümlemesi perspektifinden birçok çalışmanın

¹ Makedonya terimi 20. yüzyılın başında vilayât-ı selâse olarak tanımlanan Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerini içeren coğrafi-idari birime tekabül etmektedir. Mehmet Hacısalıhoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, (Çev. İhsan Catay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s. 34-35.

² Meropi Anastasiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri: Selanik (1830-1912)*, (Çev. Işık Ergüden), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 351.

³ Biray Kolluoğlu, Meltem Toksöz (der.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*, (Çev. Neyyir Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 22.

⁴ Abdülhamit Kırmızı, *Makedonya 1903*, https://www.academia.edu/14741025/Makedonya_1903.

⁵ "Eylemle propaganda" yönteminin ayrıntıları için bkz. İlkay Yılmaz, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamid Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

yapılmasına neden oldu. İskenderiye, İzmir, Beyrut ve Selanik gibi Doğu Akdeniz liman kentleri nüfuslarının çok-dinli, çok etnikli ve çok dilli olmasının yanı sıra, farklı dünyalar arasında aracılık yapan görece özerk alanlar oluşturmaları sebebiyle kozmopolitizmden milliyetçiliğe kadar birçok araştırmanın konusu oldu. Dünya sistemi yaklaşımını eleştirel bir gözle analiz eden kent tarihçileri, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap vilayetlerini araştıranlar, Doğu Akdeniz liman kentlerini 19. yüzyıldaki Osmanlı reform süreci bağlamında ele alarak devletin rolü ve etkinliğine vurgu yaptılar.⁶ Buna ilaveten, özellikle son on yılda bazı tarihçiler liman kentlerinde yaşayanların gündelik hayat pratikleri, kent mekânının dönüşümü ve göç olgusuna odaklanmışlardır.⁷

Osmanlı şehirlerinin dönüşümü ve imparatorluktaki reformlar,⁸ Osmanlı şehirlerinde suç olgusu, asayiş, kamu düzeninin sağlanması ve devletin şehirlerde artan rolü de Osmanlı tarihyazımı tarafından farklı yönleriyle incelenmiştir.⁹ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Halep ve Beyrut gibi şehirlerinde görülen politik şiddet olgusu Charles Tilly'nin kuramsal çerçevesi bağlamında ele alınarak, şiddet olayları şehrin fiziksel, siyasi ve kültürel dönüşümüyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, şehirde şiddet olgusu, hem çekişmeli siyasetin (*contentious politics*) dışavurumu ve hem de yapısal kırılmaların ve kültürel ve siyasi değişimlerin yol açtığı yeni yapısal oluşumların ifadesi olarak ele alınmıştır.¹⁰ Bu makalenin ana eksenini ise, Makedonya'da faaliyet gösteren bağımsızlık yanlısı yasadışı örgütlerin, çeşitli silahlı grupların, propagandistlerin ve silahlı çetelerin faaliyet alanlarından biri olan Selanik'in siyasi şiddetle olan ilişkisini incelemektir. Selanik şehrinin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi yönlerini inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır.¹¹ Ancak 20. yüzyılın başında Selanik'te meydana gelen şiddet

⁶ Kolluoğlu, Toksöz (der.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*, s. 5; Daniel Goffman, Bruce Masters ve Edhem Eldem, *The Ottoman City between East and West: Aleppo, İzmir and İstanbul*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999; Jens Hanssen, *Fin de Siècle Beirut: The Making of an Ottoman Provincial Capital* Oxford: Oxford University Press, 2005; Leila Fawaz, *Merchants and Migrants in Nineteenth-Century Beirut*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983; Reşat Kasaba, *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, Albany. State University of New York, 1988; Çağlar Keyder, Eyüp Özveren, Donald Quataert (der.) "Port-cities of the Eastern Mediterranean, 1800-1914", *Review* xvi/4 (1993).

⁷ Malte Fuhrman ve Vangelis Kechriotis, "The Late Ottoman Port-Cities and Their Inhabitants: Subjectivity, Urbanity, and Conflicting Orders", *Mediterranean Historical Review*, C. 24, No. 2 (Aralık 2009), s. 71-78; Hans Driessen, "Mediterranean Port Cities: Cosmopolitanism Reconsidered", *History and Anthropology*, C. 16 (2005), s. 129-41; Sibel Zandi-Sayek, *Ottoman İzmir: The Rise of a Cosmopolitan Port, 1840-1880*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012.

⁸ Ulrike Freitag, Malte Fuhrman, Nora Lafi ve F. Riedler (der.), *The City in the Ottoman Empire: Migration and the Making of Urban Modernity*, London ve New York: Routledge, 2011; Paul Dumont ve François Georgeon (der.), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

⁹ Noemi Levy, Alexandre Toumarkine (der.), *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza, 18.-19. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

¹⁰ Ulrike Freitag, Nelida Fuccaro, Claudia Ghrawi ve Nora Lafi (der.), *Urban Violence in the Middle East*, New York: Berhahn Books, 2015; Nelida Fuccaro (der.), *Violence and the City*, Standford: Standford University Press, 2016.

¹¹ Mark Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri, Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007; Sotirios Dimitriadis, "Transforming a Late-Ottoman Port-City: Salonica, 1876-1912", içinde Pascal W. Firges, Tobias P. Graf, Christian Roth, Gülay Tulasoğlu (der.), *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, Lediden: Brill, 2014. Bülent Özdemir, *Ottoman Reforms and Social Life: Reflections from Salonica, 1830-1850*, Isis Press, İstanbul, 2003; Marc Baer, *The Dönme: Jewish Converts, Muslim Revolutionaries and Secular Turks*, Standford University Press,

olaylarına odaklanan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Burada unutulmaması gereken nokta, Edmund Burke'nin de ifade ettiği gibi, Selanik'in İskenderiye ve Beyrut gibi Doğu Akdeniz liman kentlerinin deneyimlerinden farklılaştığı en önemli husus, Selanik'in sömürgecilik deneyiminin olmamasıdır.¹²

Şehrin Dönüşümü

Selanik Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer liman kentleri gibi, 1815-1840 yılları arasındaki ekonomik durgunluk döneminin ardından dünya ekonomisindeki büyümeden ve daha özel olarak 1838'den itibaren Batılı güçlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun imzaladığı çeşitli anlaşmalardan yararlanmıştı. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selanik, tıpkı İskenderiye, İzmir, Beyrut gibi Doğu Akdeniz'in kapitalizmle eklenmesinin sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli liman kentlerinden biri olmuştur. Diğer bir deyişle, özellikle 1880'lerin ilk yıllarından başlayarak, takip eden otuz yıllık süreçte Selanik sürekli gelişmiş ve artan ticaret ve büyüyen ekonomiyle birlikte hızla kalkınmıştır. Ticaret ağlarının gelişmesi, ticaret trafiğinin artışı, ticaret, endüstri ve inşaat yatırımları ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Selanik, Osmanlı Balkanlar'ının en önemli ekonomik merkezi olmuştur. Ancak burada unutulmaması gereken nokta, tüm bu gelişmelerin yanı sıra tarımsal üretimin şehir ekonomisinin en önemli bölümlerinden biri olmayı sürdürmüş olmasıdır.¹³

Belli başlı Osmanlı şehirlerinde Tanzimat'ın şehir politikasının etkisi 1850'den sonra ortaya çıkmıştır. Selanik'te ilk dönüşümler 1860'ların sonuna doğru görülmüş ve şehrin tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. Birçok Osmanlı şehri belediyeye sahip olmakta gecikmiş olsa da, Selanik bu konuda öncü rolü oynamıştır. 1869'da başşehirdeki Altıncı Daire modelinde bir belediye teşkilatı kurulmuştur. Ahmed Mithad Paşa'nın Selanik vilayetindeki varlığı ancak dört ay sürmüş olsa da, tartışmasız sembolik bir değeri olmuştur. Kendisinin yerine tayin olunan Sabri Paşa Makedonya metropolüne 1869'da gelmiştir. Şehir dokusundaki ilk önemli değişimler onun valiliği döneminde gerçekleşmiştir. 1869 yılında deniz kıyısındaki surlar yıkılmıştır. 3 Haziran 1870'te Vali Sabri Paşa özel bir törenle ilk limanın inşaat çalışmalarını başlatmıştır. İnşa edilen modern liman, Selanik'i Doğu Akdeniz'deki transit ticaretin kavşaklarından biri hâline getirmiştir.¹⁴ Selanik, rıhtım sayesinde 1870'lerden itibaren yeni bir çehreye kavuşmuştur. Okullar, oteller, restoranlar, birahaneler, kafeler, büyük mağazalar aynı zamanda da artık modern bir şehir görünümünü oluşturan işletmeler ve bankalar şehrin dönüşümüne katkıda bulunan yerlere dâhil olmuştur.¹⁵

Demiryolu ağı ile Selanik hem Balkanlar ve Avrupa hem de İstanbul'a sıkıca bağlanmıştır. Selanik'i Mitroviça'ya bağlayan ilk hat 1873'te açılmıştır. Bir yıl sonra Selanik-Üsküp hattının açılışı yapılmıştır. Sonraki yıllarda şehrin tren hatları genişlemiştir. Selanik ve Belgrad arasındaki hat, Selanik-Manastır hattı

Standförd, 2009.

¹² Edmund Burke III, "Akdeniz Modernitesinin Derin Yapıları" içinde Kolluoğlu, Toksöz (der.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*, s. 249.

¹³ Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 95-96.

¹⁴ Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 131-134.

¹⁵ Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 142.

ve Selanik-İstanbul hattı şehri hem imparatorluğun merkezine hem de Avrupa'nın diğer bölgelerine bağlamıştır. Demiryolu bölgenin ekonomik atılımına katkıda bulunmanın yanı sıra, tartışmasız bir şekilde askeri olarak da önem taşımaya devam etmiştir. Osmanlı ordusu kumandanlarının gözünde ilk rayların yerleştirilmesinden itibaren demiryolunun temel hedefi, birliklerin hareketini kolaylaştırmak olmuştur. Bununla birlikte, tren Selanik için imparatorluğun diğer bölgeleri için çok daha önemli olmuştur. i. Orta Avrupa demiryolu ağına bağlanan Makedonya başşehri, demiryolu sayesinde Batı'nın büyük şehir merkezlerine en yakın Osmanlı şehri olmuştur. Böylece, Selanik Avrupa fikir ve değerlerine en açık şehirlerden biri haline gelmişti.¹⁶ Tramvay çalışmaları ise 1890'da başlamıştır. Tramvayın planlanması, yapımı ve işletilmesi merkezi hükümet, seçkinler ve yabancı yatırımcılar arasındaki anlaşmalarla kararlaştırılmıştır. Yaklaşık on kilometrelik tramvay hattı, Selanikliler tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Tramvay ağının günde 8.000 yolcu taşınması bu ilginin en önemli göstergesi olmuştur.¹⁷

Şehrin dönüşümüne katkıda bulunan yeni binalar arasında, bankalar ve Avrupai tarzda kafeler de vardı. Selanik'te ilk açılan banka 1864 yılında hizmete başlayan Osmanlı Bankası'dır. Banque de Salonique ve Ziraat Bankası gibi bankalar 1880'lerin sonunda açılmıştır. Osmanlı Bankası binası, banka binalarının neredeyse tümünün bulunduğu, iş kesimine dönüşmekte olan Frenk mahallesinde yer almaktaydı. Şehrin batısında yer alan Frenk Mahallesi, Tanzimat öncesinde hem ticaret bölgesi hem de Selanik'te yaşayan Batılıların konutlarının bulunduğu bir bölgeydi. Katolik Kilisesi, Fransız Konsolosluğu, Lazarist Misyon Evi ve zengin Levantenlerin köşkleri de bu bölgedeydi. Şehrin değişen dokusuna paralel olarak Frenk Mahallesi de önemli değişimlerden geçmiştir. 19. yüzyılın son döneminde bankaların yanı sıra hanlar, oteller ve çok sayıda ticaret kurumu bu bölgede kurulmuştur.¹⁸

Ekonominin büyümesiyle birlikte Selanik, etrafındaki bölgelerden göçmenleri şehre çekmiş ve şehrin nüfusu 1880'lerden sonra 60.000-80.000'den 150.000'e yükselmiştir. Nüfus açısından ilk bakışta göze çarpan şey, nüfusun etnik-dini bileşimidir. Selanik nüfusunun çoğunluğunu Yahudiler oluşturmakta, onları Müslümanlar, Ortodoks Rumlar, Bulgarlar, Ulahlar ve Sırlar takip etmiştir.¹⁹ 1850'lerin ortalarına kadar Selanik'teki Bulgarların nüfusunu saptamak zordur. Zira Ortodoks Hıristiyanlar söz konusu olduğunda Yunanca konuşanlarla Slavca konuşanlar arasında ayırım yapılamıyordu. Yalnızca dini aidiyetin önemli olduğu koşullar altında da Bulgarların şehirdeki varlığını anlamak neredeyse imkânsız hale gelmişti. Selanik'teki Bulgarlar, Bulgar Eksarhlığı'nın Osmanlı Devleti tarafından tanınmasından sonra kendi cemaat kurumlarına sahip olmuşlardır. Selanik'te Bulgar okullarının, kiliselerinin kurulması, kulüp ve derneklerin açılması, Bulgar gazetelerinin yayımlanması Bulgar cemaatinin Selanik'te artan varlığının ve gücünün en önemli göstergelerinden olmuştur.²⁰

¹⁶ Anastassiadou, *a.g.e.*, s. 162, 168.

¹⁷ Sotirios Dimitriadis, "Selanik Tramvayı, 1886-1912", *Toplumsal Tarih*, No. 248 Ağustos 2014, s. 72-77, 159.

¹⁸ *a.g.m.*, s. 73.

¹⁹ Orhon Türker, "Selanik'te 28-29 Nisan 1903 Olayları", *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, Şubat 1999, C. 31, S. 182, s. 27-30.

²⁰ Anastassiadou, *a.g.e.*, s. 353-355.

Bulgar Eksarhlığı'nın Kurulması ve Makedonya'da Bulgar ve Yunan Propagandası

Bulgaristan ve Yunanistan'ın Makedonya bölgesi ve ahalisi üzerindeki ideolojik ve siyasal çatışmaların kökeni 1870'te Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasına kadar götürülebilir. Makedonya meselesinin ilk aşamasını yani 20. yüzyılın başlarındaki silahlı çatışmaların hemen öncesindeki yılları belirleyen hususlardan biri, Makedonya'nın anadili Slavca olan halkına yönelik olarak Yunanistan ile Bulgaristan'ın kendi aralarında yapmış oldukları propaganda savaşlarıdır.²¹ 1870 yılında Bulgar Ortodoks kilisesi bağımsızlığını ilan ederek İstanbul Patrikhanesi'nden ayrılmıştır. Hemen akabinde Babiâli yeni Bulgar Eksarhlığı'nı resmen tanımıştır. Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasıyla birlikte, Bulgarlar Makedonya'nın anadili Slavca olan beldelerinde seküler ve dinsel kurumlar üzerindeki denetimi ele geçirmeye başlamışlardır. 11 Mart 1870 tarihli irade-i seniyyenin 10. maddesi nüfusun üçte ikisinin bu yönde oy kullanması kaydıyla her köyün eksarhlığa katılabileceğini öngörmüştür. Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasıyla birlikte, Bulgarlar Makedonya'nın anadil olarak Slavca konuşulan beldelerinde denetimi ele geçirmeye başlamışlar ve bu durum Bulgarların uluslaşmasürecinde dönüm noktası olmuştur.²² Böylece Yunanistan ile Bulgaristan arasında yüzyılın başlarında Makedonya üzerindeki siyasal, ekonomik ve ideolojik çekişmenin zemini de hazırlanmıştır.²³ İlk olarak, Yunan ve Bulgar örgütleri kilise ve okul açma yoluyla yoğun bir şekilde propaganda faaliyetlerini sürdürmüşler, ardından silahlı partizan grupları arasında geniş çaplı çatışmalar başlamıştır.²⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı sona erdiren 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması'yla yeni özerk Bulgar Prenslığı kurulmuştur. Rus ve Osmanlı diplomatları tarafından saptanan prensliğin sınırları, Balkanların neredeyse beşte üçünü kapsamıştır.²⁵ Ancak birkaç ay sonra, Yunan krallığının diplomatik girişimleri ve Avrupa devletlerinin Osmanlı yönetimindeki Balkan topraklarına yönelik Rus yayılmasından duyduğu endişenin gittikçe artması, Bulgaristan sınırlarının yeniden müzakere edilmesine yol açmıştır. O zamana kadar Avrupa'nın büyük devletlerinden çoğu Makedonya konusunda kararsız bit tutum içinde olmuşlardır. Görüşmeler sonucunda 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla bu bölge Bulgaristan Prenslığı, Şarki Rumeli Vilayeti ve Makedonya olarak üç bölgeye ayrılmıştır.²⁶

²¹ Anastasia N. Karakasidou, *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri: Yunan Makedonyasında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri, 1870-1990*, (Çev. Nurettin ElHüseyni), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 100-101.

²² Karakasidou, *a.g.e.*, s. 109. Bulgar Eksarhlığı için bkz. Dimitris Stamatopoulos, "The Bulgarian Schism Revisited", *Modern Greek Studies Yearbook 24/25* (2008-2009), s. 105-125; Dimitris Stamatopoulos, "Orthodox Ecuменicity and the Bulgarian Schism", *Etudes Balkaniques*, LI/1, 2015, s. 70-86.

²³ Karakasidou, *a.g.e.*, s. 111.

²⁴ Karakasidou, *a.g.e.*, s. 103.

²⁵ Karakasidou, *a.g.e.*, s. 102-103; İpek Yosmaoğlu, *Blood Ties: Religion, Violence, and the Politics of Nationhood in Ottoman Macedonia, 1878-1908*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2013.

²⁶ Ayastefanos Antlaşması ile oluşturulan "Büyük Bulgaristan" Berlin Antlaşması ile Bulgaristan Prenslığı, Şarki Rumeli Vilayeti ve Makedonya olarak üç bölgeye parçaya taksim edilmiştir. Bulgaristan Prenslığı Osmanlı devletine bağlı olarak kurulmuştur. 1885 yılında Şarki Rumeli vilayeti Bulgar Prenslığı'ne ilhak edildi. Bulgaristan Prenslığı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti'nin Sofya'da kurduğu Bulgaristan Komiserliği vasıtasıyla yürütülmüştür. Mahir Aydın, "Bulgaristan Komiserliği", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XVII, 1997, s. 71-125.

Makedonya'daki Bulgar propagandasının Bulgar eylemcilerin dil meselesini siyasetin merkezine yerleştiren bir yaklaşım izlemesi sonucunda Yunan propagandasına oranla çok daha başarılı olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın başlarında, Sofya'daki milliyetçi seçkinler ve kilise hiyerarşisinin üst kesiminde bulunanların çoğu Makedonya Slavlarının, esas olarak Bulgar olduklarını veya Bulgar soyundan bir alt grubu oluşturduklarını iddia etmişlerdir.²⁷ Makedonya'da anadili Slavca olan nüfus arasında bölgenin Bulgaristan'ın bir parçası olduğu iddiasının destek kazanmasında temel meselelerden biri dil olmuştur. Özellikle toplu ibadet dilinin Bulgarca olması, kırsal bölgelerde yaşayanların anladıkları bir dille yapılan ayinlere katılabilmelerine imkân sağlamıştır.²⁸

İç Makedonya Devrimci Örgütü ve Gemicii Grubu

Yüzyılın başlarında Makedonya'da anadili Slavca olan nüfus içinde Bulgar milliyetçi ideolojisinin önemli bir etkisi olmuştur, anadili Slavca olanlardan bazıları bağımsız bir Makedonya fikrini hayata geçirmeye çalışmıştır. 1893'te Selanik'teki gizli bir toplantıda İç Makedonya İhtilalci Örgütü (VMRO) kurulmuştur. Girişimin amacı Makedonya'daki anadili Slavca olan halkı Osmanlılara karşı bir genel ayaklanmaya yöneltmek ve böylece özerk bir Makedon devleti yaratmak olmuştur.²⁹ İştip'teki Bulgar okulunun direktörü olarak görev yapan Damyan Gruev, Selanik'te 23 Ekim 1893'te bir devrim komitesinin kurulmasında anahtar rol oynamıştır. Komitenin diğer üyeleri Tatarçev, Peter Pop Arsov, İvan Hacinikolov, Anton Dimitrov ve Hristo Bostanciev idi.³⁰ VMRO'nun faaliyetlerinin amacı çoğu kez siyasi ajan olarak da çalışan öğretmenlerin ve Bulgar Eksarhlığı'na bağlı çalışan ruhban sınıfının faaliyetlerinden yararlanarak, kırsal kesimde anadili Slavca olan birçok insanın örgütle temasa geçmek olmuştur.³¹

1895'te Sofya'da "Yüksek Makedonya Komitesi" (*Virchoven makedonski komitet*) kurulmuştur. Bazılarının "Yüksekçiler" olarak adlandırdığı bu Bulgar yanlısı eylemciler VMRO'dan ayrılarak nihai hedeflerinin Makedonya'nın tamamen Bulgaristan'a ilhakı olduğunu ilan etmişlerdir. Yüksek Makedonya Komitesi hem Makedon milli bilincinin yaratılmasına, hem de bağımsız bir Makedon devleti kurmaya yönelik VMRO perspektifine karşı olmuştur.³²

İç Örgüt içinde Makedonya mücadelesi konusunda farklı bakış açıları vardı. Hareketin önde gelen liderleri, "en iyi savunma saldırıdır" düşüncesiyle yeni bir isyan çıkarmayı amaçlamışlardır. Genel isyanın, örgütün elinde son ana kadar kullanılmaması gereken bir koz olduğunu düşünen Delçev³³ ise bu isyana karşı çıkmıştır. Delçev, halkı isyana hazırlama sürecinde terör eylemlerinin çok önemli olacağı kanaatindeydi. Bu amaçla, Selanik'te o sırada bir dizi sansasyonel suikastın son hazırlıklarıyla uğraşan "Gemicii" adlı grupla bir araya gelmiştir. Bu grup, Makedonya'nın tam bağımsızlığını isteyen bir grup Bulgar ve Makedon öğrenci tarafından 1898'de İsviçre'de kurulmuştur.

²⁷ Karakasidou, *a.g.e.*, s. 128.

²⁸ Karakasidou, *a.g.e.*, s. 128.

²⁹ Karakasidou, *a.g.e.*, s. 128-129.

³⁰ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, (Çev. İhsan Catay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 119.

³¹ Adanır, *a.g.e.*, s. 129.

³² Adanır, *a.g.e.*, s. 129.

³³ Delçev Selanik'te Bulgar lisesinin 6. sınıfını bitirdikten sonra Sofya subay okuluna gitti. Kısa zamanda Makedonyalı sosyalist çevrelerin etkisi altına girdi. Adanır, *a.g.e.*, s. 128.

Bu öğrencilerin çoğu Selanik'teki Bulgar Lisesi'nde okumuştur. Ayrıca Rus göçmen çevrelerle ilişkiler kurarak Michail Bakunin taraftarlarına yakınlaşmışlardı. Bununla birlikte Cenevre üzerinden diğer uluslararası anarşist çevrelerle de iletişimleri sürdürmüşlerdir.³⁴ Grubun liderleri Kratovalı Pavel Satev (1882-1950) ve Bulgar Slavço Merdzhanov'un (1876-1901) esas amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan vilayetlerinde büyük bir olay çıkararak Avrupa devletlerinin ve Avrupa kamuoyunun dikkatini Makedonya'ya ve Makedonya'daki Slavların kötü yaşam koşullarına çekmekti.³⁵

Bu suikastçı çevre Selanik'te, Merdzhanov'un işbirliği sağladığı "Gemicii" grubu tarafından temsil edilmekteydi. "Günlük rutinden vazgeçmiş ve hukuk düzeninin sınırlarından ayrılmış ve özgürlüğe ve hukukun ötesindeki azgın denizlere yelken açmış olanlar"la özdeşleştiklerini anlatmak üzere çoğunlukla Veles kökenli lise öğrencileri "Gemicii" terimini benimsemişlerdir.³⁶ Selanik Limanı'nda demirlemiş olan Fransız buharlı gemisi *Guadalquivir*'i havaya uçurmaya karar vermişlerdir. Bir başka plan ise, şehrin ana elektrik hattını imha etmek ve Bosniak Han'ı ateşe vermektir. Ayrıca limana bakan kafeleri ve kente giden tren raylarını bombalamayı da planlarına dâhil etmişlerdir.

31 Mart 1903'te bir onbaşının tüfeğiyle ateş ederek yaraladığı Mitroviçe'deki Rus konsolosu Şerbina 10 Nisan 1903'te öldüğünde önemli bir krizin çıkmasına neden olmuştur. Nisan ayı başlarında bölgede komplo rivayetleri dolaşmaktaydı. Bulgar komitacıların Rumeli demiryolu hattı üzerindeki köprü ve tünelleri hedef alacakları ve bunları tahrip edecekleri yolunda istihbarat alınmıştı. Bunun üzerine, demiryolu ve telgraf hatlarıyla köprü ve tünellerin korunması için her vilayet dâhilindeki köprü ve tünellerin başına nizamiye ve jandarmadan yeterli miktarda asker konulması ve devriye kolları tertip edilmesi gibi önlemler düşünölmeye başlanmıştır.³⁷ Buna ilaveten, köprüler ile tüneller arasındaki mesafenin beşer onar kilometrelik bölümlere ayrılarak buraların Osmanlı askerlerince korunması gibi tedbirler alınmasına karar verildi. Bu minvalde, hangi bölgelere ne kadar asker yerleştirileceği ve bu askerlerin hangi subayların komutası altında görevlendirileceğine dair birer cetvelin gönderilmesi hususunda Seraskerlik tarafından Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleriyle 3. Ordu-yu Hümayun'a tebligat gönderilmiştir. Osmanlı askeri yetkililerinin önem verdiği bir diğer husus ise, demiryolu hatlarının civarında bulunan Bulgar köyleri olmuştur. İsyancıların bu köyler ve civarında saklanarak oralardan demiryolu hattını tahrip edebilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca demiryollarının tamiri ve inşaatında istihdam edilmekte olan Bulgar işçilerin de isyancılara yardım etmekten geri durmayacaklarının ihtimal dâhilinde olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla demiryollarının tamir ve inşaatında Bulgar, Rum ve Müslüman işçilerin karışık bir şekilde istihdam edilmesi ve fakat ağırlıklı olarak Müslümanların istihdam edilmesi ve işçilerin takım başlarının mutlaka Müslüman olması gerektiği Seraskerlik'ten Selanik vilayetine bildirilmiştir. Böylece demiryolu hattı üzerinde çalışan Hıristiyan işçilerin isyancılara yardım etme olasılıkları da bir dereceye kadar ortadan kalkmış olacaktı.³⁸

³⁴ *Journal de Salonique*, 28 Nisan 1903; Yılmaz, a.g.e., s. 64.

³⁵ Duncan Perry, *The Politics of Terror: The Macedonian Liberation Movements, 1893-1903*, Durham and Duke University Press, London, 1998, s. 100. *Journal de Salonique*, 28 Nisan 1903.

³⁶ Mazower, a.g.e., s. 275; *Journal de Salonique*, 28 Nisan 1903.

³⁷ BOA, Y.MTV, 242-32, 1321 M 8; BOA, TFR.I.A, 5-448, 1321 M 22.

³⁸ BOA, Y.MTV, 242-32, 1321 M 8.

Eylemle Propaganda Yöntemi Olarak Şehirde Şiddet

Avrupa kapitalizminin simgelerini hedef almanın Avrupa devletlerini müdahaleye zorlayacağına inanan “*Gemicii*” grubu 28 Nisan 1903 sabahı Selanik’te eylem planlarını başlatmıştır. Bulgar komitacıların niyeti, Osmanlı idaresinin kentin asayişini sağlama konusunda oldukça yetersiz kaldığını Avrupa devletlerine göstermek ve bu devletlerin Selanik’e müdahalesini sağlamaktır. Bu doğrultuda harekete geçen Pavel Satev, yolcu kılığında valizine sakladığı 10-12 kg. dinamitle Fransız gemisi *Guadalquivir*’e binmiştir. 11.20’de gemide bir delik açan muazzam bir patlama olmuştur. Geminin kaptanı batmayı önlemek için gemiyi karaya oturtmuştur. Çevreden gelen sandallar ve limana girmek üzere olan bir Hollanda gemisinin yardımıyla yolcular ve personel gemiden boşaltılmıştır. Kordon boyuna yığılan halk gemideki yangını heyecan içinde seyretmiştir. Aynı günün akşamı, kent hâlâ mücrimlerin kimliği üzerinde tahminler yürütürken, İstanbul ve Dedeağaç’tan aldığı yolcularla Selanik garına gelmekte olan “Constantinople Express”in geçtiği rayların altında başka bir bomba patlatılmıştır. Patlayıcılar kötü yerleştirildiği için hasar küçük olmuştur. Ertesi sabah, *Guadalquivir* bombalamasının sorumlusu olan Pavel Satev kentten kaçmıştır. O gün öğle saatinde gemi kumpanyası bürosunda diğer yolcular arasında görünmeyince, polis haberdar edilmiştir. Birkaç saat içinde Pavel Satev, Üsküp istasyonunda yakalanmıştır.³⁹

29 Nisan akşamı Selanik halkının birçoğu işyerlerinde ve çarşıda buldukları sırada halkı dehşete düşürmek için evvela havagazı santralinden çıkan ana boru havaya uçurulmuş ve kentin bütün ışıkları kesilmiştir. Aynı zamanda su borusunun geçtiği hat da dinamitle havaya uçurulmuştur. Olayın etkisini genişletmek amacıyla Osmanlı postanesiyle şehir istasyonu civarındaki köprüye de dinamit atılmıştır. Yerli ve yabancı halkın gittiği bir yer olan Café Alhambra da o gece bombalanan mekânlardan biriydi.⁴⁰ Aynı gece Osmanlı Bankası’nın Selanik şubesi havaya uçurulmuştur. Osmanlı Bankası’nın bombalanması planı uzun süre önce hazırlanmıştı. Ohrili olup Bulgaristan’da yaşayan Marko (Stoyan Bochnakoff) yıllar önce Bulgaristan’a gitmiş ve orada çeşitli yerlerde bakkallık ve kahvehane garsonluğu yapmıştı. Daha sonra Sofya’dan Köprülü kazalı Orsa ile bağlantı kurmuş ve aralarında bir anlaşma yaparak 1900 yılı başlarında önce Orsa daha sonra da Ohrili Marko Selanik’e giderek Yanni Hacı Zakari’nin de katılımıyla bir bakkal dükkânı açmışlardır. Ancak Yanni Hacı Zakari kısa bir süre sonra dükkândaki hissesini 25 liraya onlara satıp Atina’ya gitmiştir. Bunun üzerine, Orsa Cenova’ya giderek orada Fransızca bir gazeteye muharrirlik yapan Bulgaristan’ın Tırnova kasabasından Simon adında bir kişiden bir miktar para alıp Selanik’e getirmiştir. Daha sonra Orsa, Vilado (Ketçinof), Dimé (Mitcheff) ve komisyoncu Yorgi Petre Boğdan ve kunduracı Eblo, Kosta, Pavli (Potcheff) ve Milan (Arsoff) tarafından bakkal dükkânının altındaki bodrumdan Osmanlı Bankası’na doğru bir tünel kazmaya başlamışlardır.⁴¹ Bakkal dükkânının açılma amacının başından beri

³⁹ Mazower, *a.g.e.*, s. 276; *Journal de Salonique*, 28 Nisan 1903.

⁴⁰ BOA., Y.MTV, 246-16, 1321 Ra 19; *Journal de Salonique*, 28 Nisan 1903.

⁴¹ *L’Illustration* dergisinde Selanik’teki Osmanlı Bankası şubesine düzenlenen bombalı suikastiyle ilgili bir yazı kaleme alan Fransız gazeteci Maurice Kahn, Bulgar komitacıların Selanik’teki Osmanlı Bankası’nı havaya uçurmak için kazmış oldukları lağımçı tüneline şöyle betimler: “yeni yapılan kazıların meydana çıkarttığı tünel 13 metre uzunluğunda. Mecburen de bir adamın ayakta durabilmesini sağlayacak kadar geniş ve yüksek. Havalandırmasını bir nalbant körüğü sağlıyordu. Tünel bir dükkândan başlayıp bir lağım

bankayı bombalamak olduğu anlaşılmaktadır. Tünelin kazılması için gereken aletler Eblo vasıtasıyla Ohri ve başka yerlerden getirilmişti. Tünel 15 metre uzunluğundaydı. Komitacılar geceli gündüzlü uzun bir süre çalışarak tünelin içine 260 kg. dinamit yerleştirmişlerdir. Tünelin kazılmasında küçük aletler kullanmışlar ve hatta toprakları yarırmışlar okkalklık olmak üzere muntazam kağıtlara yerleştirerek dışarı çıkarmışlardır. Orsa olaydan dört ay önce İstanbul'a giderek oradan trenle gönderdiği, içine uskumru balıkları konulmuş fiçılara dinamit tertibatı yerleştirmişti. Bombalama ve patlama olayını bir ay sonra gerçekleştirmeye kendi aralarında karar vermişlerse de Orsa ile Dime Mitcheff polis tarafından takip edildiklerinden şüphe ederek, olayı hemen gerçekleştirmek için harekete geçmişlerdir. Çukura konulan dinamitler 28 Nisan gecesi dükkânda kalan Dime Mitcheff ile Orsa tarafından ateşlenmiş ve böylece Osmanlı Bankası'nda büyük patlama meydana gelmiştir.⁴² Bu muazzam patlama, sadece dış duvarları ayakta bırakarak binayı yerle bir ettiğinde, birkaç kişi enkaz altında kalmıştı.⁴³

Aynı gece Osmanlı Bankası'nın yakınında bulunan Alman Bovling kulübünün lokali de tahrip edilmiştir. Anarşistler gece yarısı Alman okuluna doğru bomba fırlatmışlar ve okul binasında büyük zarara neden olmuşlardır. Colombo Gazinosu ve Osmanlı postanesine de dinamitler atılmıştır. Fakat Avusturya konsoloshanesi ve gümrük dairesine daha önce planlanan saldırıyı gerçekleştirememişlerdir. Askeri birliklerle anarşistler arasındaki silahlı çatışma bütün gece sürmüş ve şehir halkı uyumadan korku içinde geceyi geçirmiştir. 2 Mayıs'ta Osmanlı garnizonuna da başarısız bir saldırı düzenlenmiştir. Anarşist Kirkov, 3 Mayıs'ta havaya uçurmak için telgraf dairesine girmiş fakat planını gerçekleştiremeden kurşunlanarak öldürülmüştür.⁴⁴

Ertesi gün Selanik Valisi Hüseyin Fehmi Paşa, Selanik halkının endişelerini yatıştırmak için maiyetiyle birlikte kentin mahallelerini dolaşarak halka onları koruyacağına dair söz vermiştir. Müslümanları kanunu kendi kendilerine uygulamaya kalkışmamaları konusunda uyarmıştır. Buna ilaveten, Belediye başkanına banka civarındaki sokakların temizlenmesi ve duvarlardaki kan lekelerinin çıkarılması talimatını vermiştir. 6 Mayıs 1903 tarihinde Selanik Valisi Hüseyin Fehmi Paşa, merkeze şifreli bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta her yerde ve Selanik'te de Bulgarlar tarafından isyan çıkarılacağına dair haberler alındığı ve bu ihtimal üzerine merkez kumandanı, jandarma kumandanı ve polis müdüriyetinden oluşan bir komisyonun

borusunun altından geçip Osmanlı Bankası'na varıyor. Düz değil, farklı uzunluktaki kısımlardan oluşan kırık bir çizgiyi takip ediyor. Tünelin her bir kısmının uzunluğunu, eğimi, genişliği vs. belirten rakamlarla başmühendisi tarafından çizilmiş planını gördüm. Hayranlık uyandıran bu çalışma, bazılarının dediği gibi, sözde bakkalın aslında Bulgar ordusunda istihkâm subayı olduğunu düşündürüyor. Tünel bittiğinde ise ucuna bomba, ardından da fitil yerleştirilmişti. Ve sonuç alındı. Yapılan kazılardan Colombo Oteli'ne doğru, yani sokağın dükkânın sol tarafında kalan kısmına doğru ikinci bir tünelin varlığını ortaya koydu. Bu ikinci tünel kısmen birinci tünelden çıkarılan toprakla kapanmıştı. Kanal iki fitil için kazılmıştı. Fakat her nedense haydutlar fitillerini doğrudan yakmaktan vazgeçtiler. Fitillerin üstüne benzine batırılmış bolca gazete kâğıdı asmış ve ateşe vermişlerdi; kağıtları tutan sicim onlarla beraber yanacağından, birkaç dakika sonra kağıtlar fitillerin üstüne düşerek onları ateşleyecekti. Bu ince hesap tutmadı. Karbonik asit sızıntısı kağıtları söndürdü." Edhem Eldem (haz.), "Selanik'te Osmanlı Bankası'nın Bombalanması", L'illustration'dan Seçmeler, *Toplumsal Tarih*, No. 228, Aralık (2012), s. 4-7.

⁴² BOA, Y.A.HUS 448-120 1321 S 25; BOA, Y.MTV 244-100, 1321 S 26; Ayrıca bknz. *Journal de Salonique*, 25 Mayıs 1903.

⁴³ Mazower, a.g.e., s. 276.

⁴⁴ Adanır, a.g.e., s. 185.

oluşturulduğu ve mülki ve askeri memurlara sürekli olarak dikkatli olmaları yolunda uyarıda bulunulduğu bildirilmiştir.⁴⁵ Selanik suikastleri sonrası Osmanlı hükümeti, Müslümanların şiddet içeren tepkilerini önleme çabası içine girmiştir. Müslümanlar camilerde karşı eylemler için toplanmış ve Avusturya ile İtalya filolarını Selanik'e göndermiştir.⁴⁶ Olayların ardından, bu kadar karmaşık ve planlı bir çalışmanın polislin şüphesini uyandırmadan nasıl gerçekleştiği sorusu gündeme gelmiştir. Oldukça büyük bir patlayıcının “uskumru” olarak beyan edilen üç dev fiçıyla gümrük dairesince kaydı yapılmadan Selanik'e girmesi, şehirdeki güvenlik zafiyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bulgar komitacıların aylarca tünel kazdıkları halde Osmanlı yetkililerinin bundan haberdar olmaması Selanik'te genel bir güvenlik boşluğunun olduğu yönünde varsayımların artmasına da neden olmuştur.⁴⁷

Arşiv belgelerinden Selanik suikastlerinden bir süre sonra Bulgar komitelerinin Selanik'te olduğu gibi İstanbul'da da benzeri bir olay örgütlediği yönünde istihbarat alındığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, İstanbul'da şüpheli görülen Bulgarların isimlerinin ihbar edilmesi için Bulgar Eksarhanesi'ne tebligatta bulunulmuş ve Bulgar Eksarhı Babiâli'ye davet edilmiştir. Babiâli'ye gelen Bulgar Eksarhı daha önce İstanbul'da bozgunculuk girişiminde bulunan Bulgar gençlerinden bir kaçının Bulgaristan'a gönderildiğini fakat altı aydan beri İstanbul'da Bulgar komitacılarının bulunduğu dair bazı şeyler duyduğunu ve bunlar için gereken tedbirlerin alınması konusunda Osmanlı hükümetiyle aynı fikirde olduğunu belirtmiştir. Ancak İstanbul'da bulunan Bulgarların çoğunun işiyle meşgul olan yoksul işçilerden oluştuğunu ve İstanbul'daki Bulgar tüccar ve esnaftan komiteye mensup kişiler olup olmadığını bilmediğini de ifade etmiştir.⁴⁸

Bulgar komitacılar tarafından Selanik'te çıkarılan olaylarda kullanılan bombaların Filibe, Sofya ve Edirne ile Bulgaristan'ın diğer bölgelerinden Selanik'e getirildiğinin anlaşılması üzerine Bulgaristan Prenslığı Osmanlı hükümetince uyarılmıştır. Bu minvalde, Bulgaristan Komiserliği'nden gelen şifreli telgrafta Bulgaristan komiseri Ali Ferruh Bey, Selanik hadisesini Bulgar makamlarının son derece şiddetle kınadıklarını ve Bulgaristan Komiserliği hakkında Osmanlı hükümeti tarafından yapılan eleştirileri kabul etmediklerini bildirmiştir. Ali Ferruh Bey'in telgrafından Bulgar makamlarının çetelere karşı etkili tedbirler aldıklarını ve sınırın korunması için son derece dikkat ettiklerini, hatta geçenlerde sınırı geçmek isteyen bir çetenin bozguna uğratıldığını ve harbiye nazırının tekrar sınır hattını dolaşıp önlemleri arttıracığını iddia ettikleri anlaşılmaktadır. Bulgar makamları bir süre önce Yunanistan'da Yenişehir'den bir hayli dinamit çalınmış olmasının manidar olduğunu ve on seneden beri devam eden fesadın bitirilemediğini fakat gayretler sonucunda bir kısmının önenebildiğini dile getirmişlerdir. Dinamitlerin Bulgaristan Prenslığı'ndan Selanik'e getirildiğine dair Osmanlı hükümetince yapılan açıklama, Bulgar makamlarınca ağır ve kabul edilemez olarak addedilmiş ve bu açıklamanın düzeltilmesi Osmanlı hükümetinden talep edilmiştir.⁴⁹

⁴⁵ BOA., Y.A.HUS 447-114 1321 S 8.

⁴⁶ Adanır, *a.g.e.*, s. 177.

⁴⁷ BOA., Y.PRK. AZJ 49/43 1321 Z 29.

⁴⁸ BOA., Y.A.HUS 448-77 1321 S 21.

⁴⁹ BOA., Y.A.HUS 447-56 1321 S 5.

Bunun üzerine Sadrazam Ferid Paşa, Bulgar Emareti'nin yanıtının gerçeğe aykırı olduğunu ve kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Zira Osmanlı hükümetine göre, Selanik'te kullanılan bombalar Bulgaristan'dan getirilmişti. Ferid Paşa'ya göre, Bulgar Emareti Bulgar komitalarına karşı bazı yaptırımlarda bulunsada komitacılar depolardan silah çalmakta, Emaret dâhilinde serbestçe dolaşmakta ve her türlü toplantı ve neşriyatta bulunmaktaydılar. Ayrıca komitacıların arasında onbaşı, çavuş ve daha büyük rütbelerde birçok subayın bulunduğu, daha önce Emaret tarafından tayin edilen öğretmenlerin birçoğunun komiteye katıldıkları ve bu durum devam ettiği takdirde Osmanlı Devleti'nin buna kayıtsız kalamayacağı Ferid Paşa tarafından ifade edilmiştir.⁵⁰ Selanik hadisesinden dolayı Osmanlı Hariciye Nezareti Bulgaristan Emareti'ne uyarıda bulunmak üzere Rusya ve Avusturya'da bulunan sefirlerine birer telgraf göndererek buldukları hükümet nezdinde bu konuda teşebbüste bulunmalarını istemiştir. Rusya Hariciye Nazırı'na göre, Bulgaristan Emareti Bulgar komitelerinin faaliyetlerine izin vermeyerek doğru bir şekilde hareket etmiştir. Sofya'da bulunan Rus konsolosuna ise sınırda bulunan Osmanlı askerlerinin oldukça faal olmaları gerekirken görevlerini ihmal ettiklerini ve Selanik hadisesine bu ihmallerin neden olduğunu belirtmiştir.⁵¹

Selanik hadiselerinden sonra şehirde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yakalanan mücrimler Divan-ı Harb'ce ceza kanununun 54. 56. ve 58. maddeleri hükmüne idam cezasıyla cezalandırılmıştır.⁵² Bazıları ise Libya'nın Sahra Bölgesi'nde bulunan Fizan zindanlarına gönderilmiştir. 1903 yılının yaz ayları da Makedonya için hayli sıcak geçmiştir. 2 Ağustos 1903'te Ortodokslar için kutsal sayılan Aziz Elias gününde IMRO tarafından Manastır'da İlinden İsyanı başlatılmıştır. Manastır vilayetini kasıp kavuran, binlerce kişinin ölmesine ve göç etmesine neden olan İlinden İsyanı, Avusturya İmparatoru ile Rus Çarı'nın Ekim 1903'te Mürzteg kasabasında bir araya gelerek Makedonya için uluslararası gözlem altında yürütülecek yeni bir reform programı üzerinde anlaşmasıyla son bulmuştur.⁵³

Sonuç

Osmanlı Makedonyası 20. yüzyılın başında sert çatışmalara tanıklık etmiştir. Ulusal kimlik inşa süreçlerinde Yunan Krallığı ve Bulgar Prenslığı Osmanlı Makedonyası ve yerel halkı üzerinde şiddetli bir ideolojik ve milliyetçi rekabete girişmişlerdir. Birbirlerine üstünlük sağlama mücadelesi içinde Yunan ve Bulgar milliyetçi ideolojileri okullar, dernekler ve kiliseler kurarak Makedonya'nın yerel halkına Bulgar ve Yunan ulusal kimliklerini dayatmışlardır. Ancak bu iki devlet arasındaki propaganda savaşları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Silahlı gruplar Makedonya'nın farklı bölgelerinde yoğun bir şekilde faaliyet göstermişlerdir.

Karakasidou'nun ifade ettiği gibi o dönemde birçok milliyetçi harekette olduğu gibi Makedonya üzerindeki çatışmanın temelinde de ticari ve ekonomik çıkarlar yatmaktaydı. Makedonya ve Selanik 19. yüzyıl boyunca Doğu ile Batı arasındaki ekonomik faaliyetlerde ve ticaretle kilit rol oynamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selanik şehrinin geçirdiği kentsel, demografik ve toplumsal dönüşüm

⁵⁰ BOA., Y.A.HUS 447-56 1321 S 5.

⁵¹ BOA., Y.A.HUS 447-101, 1321 S 7.

⁵² BOA., Y.MTV, 246-16 1321 Ra 19.

⁵³ Adanır, a.g.e., s. 200, 216.

Selanik’i cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu gelişim ve dönüşüm sürecinde Selanik Makedonya’da faaliyet gösteren bağımsızlık yanlısı yasadışı örgütlerin, çeşitli silahlı grupların, propagandistlerin ve silahlı çetelerin faaliyet alanlarından biri olmuştur.

1890’lardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen bombalama eylemleri, cinayetler ve suikast girişimleri Osmanlı Devleti’nin yeni güvenlik politikaları şekillendirmesine yol açmıştır. Bu minvalden bakıldığında, Selanik olayları son derece karmaşık bir dönemde imparatorluk içindeki ve uluslararası koşulların etkileşimi ekseninde ele alınmalıdır. Başka bir deyişle, 1903 yılında Selanik’teki bombalama eylemleri 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu’nda ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve siyasi değişimler ve dünyanın farklı bölgelerinde görülen eylemlerle propaganda yönteminin yaygın olarak kullanılmasıyla ilintilidir.

KAYNAKÇA

- ADANIR, Fikret, *Makedonya Sorunu*, (çev. İhsan Catay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- ANASTASSIADOU, Meropi, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri: Selanik (1830-1912)*, çev. Işık Ergüden, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- AYDIN, Mahir, “Bulgaristan Komiserliği”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XVII, 1997, s. 71-125.
- BAER, Marc, *The Dönme: Jewish Converts, Muslim Revolutionaries and Secular Turks*, Standford: Standford University Press, 2009.
- BURKE III, Edmund, “Akdeniz Modernitesinin Derin Yapıları”, içinde Kolluoğlu, Toksöz (der.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*, s. 243-250.
- DIMITRIADIS, Sotirios, “Transforming a Late-Ottoman Port-City: Salonica, 1876-1912”, içinde Pascal W. Firges, Tobias P. Graf, Christian Roth, Gülay Tulasoğlu (der.), *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, Brill, Leiden, 2014.
- DIMITRIADIS, Sotirios, “Selanik Tramvayı, 1886-1912”, *Toplumsal Tarih*, No. 248 Ağustos 2014, s. 72-77.
- DRIESSEN, Hans, “Mediterranean Port Cities: Cosmopolitanism Reconsidered”, *History and Anthropology*, C. 16, 2005, s. 129-141.
- DUMONT, Paul ve Georgeon, François (der.), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- FAWAZ, Leila, *Merchants and Migrants in Nineteenth-Century Beirut* Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- FREITAG, Ulrike, Fuhrman, Malte, Lafi, Nora ve Riedler, F. (der.), *The City in the Ottoman Empire: Migration and the Making of Urban Modernity*, Routledge, London ve New York, 2011.
- FREITAG, Ulrike, Fuccaro, Nelida, Ghrawi, Claudia ve Lafi, Nora (der.), *Urban Violence in the Middle East*, Berhahn Books, New York, 2015.
- FUCCARO, Nelida (der.), *Violence and the City*, Standford: Standford University Press, 2016.

- FUHRMAN, Malte ve Kechriotis, Vangelis, “The Late Ottoman Port-Cities and Their Inhabitants: Subjectivity, Urbanity, and Conflicting Orders”, *Mediterranean Historical Review*, C. 24, No. 2 (Aralık 2009), s. 71-78.
- GOFFMAN, Daniel, Masters, Bruce ve Eldem, Edhem, *The Ottoman City between East and West: Aleppo, İzmir and İstanbul*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, (çev. İhsan Catay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.
- HANSSEN, Jens, *Fin de Siècle Beirut: The Making of an Ottoman Provincial Capital* Oxford University Press, Oxford, 2005.
- KARAKASIDOU, Anastasia N., *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri: Yunan Makedonyasında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri, 1870-1990*, (çev. Nurettin ElHüseyni), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- KASABA, Reşat, *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, Albany. State University of New York, 1988.
- KEYDER, Çağlar, Özveren, Eyüp, Quataert, Donald (der.) “Port-cities of the Eastern Mediterranean, 1800-1914”, *Review* xvi/4 (1993).
- KIRMIZI, Abdülhamit, Makedonya1903, https://www.academia.edu/14741025/Makedonya_1903.
- KOLLUOĞLU, Biray, Toksöz, Meltem (der.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*, çev. Neyyir Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- LEVY, Noemi, Toumarkine, Alexandre (der.), *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza, 18.-19. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- MAZOWER, Mark, *Selanik: Hayaletler Şehri, Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- ÖZDEMİR, Bülent, *Ottoman Reforms and Social Life: Reflections from Salonica, 1830-1850*, Isis Press, İstanbul, 2003.
- PERRY, Duncan, *The Politics of Terror: The Macedonian Liberation Movements, 1893-1903*, Duke University Press, Durham and London, 1998.
- STAMATOPOULOS, Dimitris, “The Bulgarian Schism Revisited”, *Modern Greek Studies Yearbook* 24/25 (2008-2009), s. 105-125.
- STAMATOPOULOS, Dimitris, “Orthodox Ecumenicity and the Bulgarian Schism”, *Etudes Balkaniques*, LI/1, 2015, s. 70-86.
- TÜRKER, Orhon, “Selanik’te 28-29 Nisan 1903 Olayları”, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, Şubat 1999, C. 31, S. 182, s. 27-30.
- YILMAZ, İlkay, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamid Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.
- YOSMAOĞLU, İpek, *Blood Ties: Religion, Violence, and the Politics of Nationhood in Ottoman Macedonia, 1878-1908*, Cornell University Press, Ithaca ve London, 2013.
- ZANDİ-SAYEK, Sibel, *Ottoman İzmir: The Rise of a Cosmopolitan Port, 1840-1880*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2012.

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

Gazeteler

Journal de Salonique

